

ДІЯЛЬНІСТЬ ДЛЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ

У статті викладено засадничі положення освіти для стійкого розвитку. Висвітлена діяльнісна складова педагогіки натхнення на дії. На основі аналізу засад компетентнісного навчання та освіти для стійкого розвитку сформульовано рекомендації щодо покращення навчального процесу на основі педагогіки емпіризму.

У перекладі з англійської "sustainable development" означає сталий, стійкий, постійний, самодостатній, гармонійний, екологічно збалансований розвиток. Стійким, або сталим розвитком називають такий підхід до життя, коли розвиток суспільства спрямований не тільки на те, щоб задовольнити потреби нинішніх поколінь людей, а й не поставити під загрозу можливість існування наступних поколінь мешканців планети. Для кожного мешканця Землі стійкий розвиток – це необхідність використовувати різноманітні ресурси, потрібні для повноцінного життя, у такій кількості, щоб бути впевненим, що їх буде достатньо для всіх і сьогодні, і завтра. Зрозуміло, що саме освіта має бути початковим елементом трансформації суспільства до стійкого розвитку. Вона повинна не тільки надавати знання, а й сформувати відповідне ставлення для подальших вмотивованих дій у соціумі. П'ятдесят сьома сесія Генеральної Асамблеї ООН, виконуючи положення "Порядку XXI століття", оголосила десятиліття (2005-2014 рр.) декадою Освіти для стійкого розвитку.

У квітні 2005 року в Україні розпочався пілотний проект "Екодемія". Він здійснювався українською громадською організацією "Вчителі за демократію та партнерство", акредитованим при ООН Інститутом "Глобальний план дій" (Global Action Plan) за підтримки шведської організації "Форум Зюд". У межах цього проекту був розроблений навчальний курс за вибором "Уроки для стійкого розвитку" для 8 класу, який пройшов апробацію в більше ніж 120 школах Житомирської, Донецької та Черкаської областей. Загалом 1104 учні взяли участь у вивченні курсу [1: 1].

Більше ніж 2500 дорослих дізнались про поняття стійкого розвитку і були включені в діяльність по зміні поведінки та вибору більш екологічного стилю життя. Значно збільшилась обізнаність українського суспільства щодо стійкого розвитку та шляхів його досягнення [1: 2].

Тому логічним стало продовження співпраці благодійної організації "Вчителі за демократію та партнерство" з міжнародною спільнотою з питань освіти для сталого розвитку і реалізація наступного проекту: "Освіта для стійкого розвитку в дії" в 2010-2012 рр. Він реалізовується у 8 областях України: АР Крим, Житомирській, Донецькій, Київській, Миколаївській, Тернопільській, Черкаській та Харківській та охопить приблизно 2,5 тисячі вчителів та 55 тисяч учнів.

Проблематика стійкого розвитку є предметом досліджень Т. Акімова, В. Андрущенко, І. Василенко, А. Вебера, С. Володенкова, А. Галкіна, В. Гельмана, О. Глушенкової, А. Григор'єва, В. Данилова-Данил'яна, О. Дрейєра, М. Ільїна, Дж. Касті, С. Катаєва, В. Коптюги, А. Костіна, В. Лаферті, В. Лося, Б. Межуєва, Г. Мельника, Д. Х. Медоуза, Д. Л. Медоуза, А. Назаретяна, К. Паперова, В. Петрова, В. Писарева, О. Пометун, Й. Райдерса, М. Сапронова, Р. Севорт'яна, П. Содерхолма, С. Селіванова, М. Тільцера, В. Уледова, А. Урсула, А. Федотова, Л. Хенса, М. Чешкова, Т. Шауєра та ін.

Чинники, що впливають на стійкий розвиток суспільства, досліджують такі зарубіжні та вітчизняні науковці, як Є. Авраамова, А. Галкін, П. Гончаров, Г. О'Доннел, К. Завершинський, І. Ігошин, А. Круассан, С. Кірдіна, В. Лапкін, Ю. Левада, І. Ліханова, А. Макаричев, Дж. Марч, В. Меркель, Дж. Олсен, Л. Пал, В. Пантін, Т. Парсонс, Р. Патнам, Г. Пушкар'єва, В. Соґрін.

Метою нашої статті є уточнення співвідношення понять "педагогіка надихання на дії", "компетентнісний підхід в освіті" й "освіта для стійкого розвитку".

Освіта для стійкого розвитку – сучасний підхід до організації навчального процесу, який включає інформування членів суспільства про основні проблеми стійкого розвитку, формування світогляду, що базується на засадах сталості, переорієнтацію навчання з передачі знань на встановлення діалогу, орієнтацію на порушення та практичне розв'язання місцевих проблем.

Освіта для стійкого розвитку – це процес і результат прогнозування і формування людських якостей – знань, умінь і навичок, відносин, стилю діяльності людей і співтовариств, рис особистості, компетентностей, які забезпечують постійне підвищення якості життя.

Освіта має бути початковим елементом трансформації суспільства для стійкого розвитку, який буде забезпечувати потреби людства в можливостях втілювати свої уявлення про такий розвиток у реальність.

Впровадження освіти для стійкого розвитку в навчальний процес загальноосвітніх навчальних закладів порушує такі питання перед освітянами:

Наскільки ми відповідальні щодо розуміння проблем сталого розвитку в суспільстві?

Яким чином поширюється та використовується позитивний досвід із упровадження сталого розвитку?

Наскільки наукові дослідження орієнтовані на розв'язання проблем сталого розвитку?

Як ефективно моделювати ставлення до природи з точки зору сталого споживання ресурсів та відновлення екосистем?

Наскільки вагомий наш особистий внесок у справу підтримки сталого розвитку?

Як зазначає О. Пометун, більшість моделей сучасної організації процесу навчання, що існують і апробуються нині у світі в різноманітних інтерпретаціях, є діяльними. Наприклад, достатньо поширеною є сьогодні, так звана модель навчання "через досвід", що належить американському досліднику Девіду Колбу [2: 2]. На його думку, цикл навчання складається з чотирьох послідовних і взаємозалежних стадій: етапу конкретного досвіду, етапу рефлексивного спостереження, етапу абстрактної концептуалізації та етапу активного експериментування [2: 3].

На першій стадії циклу такого навчання учні або актуалізують конкретний наявний у них особистий навчальний або життєвий досвід і обмінюються ним між собою, або здобувають цей досвід за допомогою спеціально організованої взаємодії безпосередньо в ході освітньої діяльності.

На другому етапі навчання – етапі рефлексивного спостереження – створюються умови для критичного осмислення і рефлексії учнями отриманого (чи наявного у них) досвіду, обговорення спостережень, пов'язаних із процесом його набуття. Основні питання, що обговорюються на цьому етапі: "Що ми робили? Що відбувалось під час цього процесу? Що планували і чого реально досягли?". Ці питання породжують нові, характер яких вже не рефлексивний, а концептуалізуючий.

Третя стадія циклу навчання – "абстрактна концептуалізація". Саме на цьому етапі виникає можливість конструювання, примноження й здобуття учнями нових знань та умінь. Учні шукають місточок для переходу від реальних ситуацій власної практики до узагальнених висновків і закономірностей.

На заключному етапі циклу – "експериментуванні", особливе значення має можливість перевірки учнями сформульованих висновків, тобто повернення із сфери абстрактної теорії в площину реальної практики. Найчастіше така перевірка відбувається в процесі відповідної практики і, зрештою, приводить до набуття нового конкретного досвіду, що стає початком нового циклу навчання.

Таким чином, суть нової парадигми навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається тільки шляхом постійної активної діяльності і взаємодії усіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання, де і учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання, які усвідомлюють, що і для чого вони роблять, прогнозують свою діяльність і її результати, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють [2: 3].

Шведська міжнародна організація "Глобальний план дій" уже понад 10 років реалізує стратегію освіти в інтересах сталого розвитку на засадах гуманістичної педагогіки, так званої емпурмент-педагогіки.

В українській мові слова, аналогічному терміну "емпаурмент" немає. У перекладі (за смыслом) воно означає надання людині внутрішньої сили і натхнення до дії. Тому ми називаємо емпурмент-педагогіку педагогікою натхнення на дії.

На думку О. Пометун, основні принципи такої педагогіки полягають у тому, що людині, яка навчається, створюють умови для підвищення впевненості та відповідальності за результати навчання, виникнення ентузіазму й відчуття задоволення від групової й індивідуальної роботи та її результатів, психологічного комфорту в процесі навчання, набуття вмінь контролювати ситуацію навчання. Головне завдання вчителя – сприяти самонавчанню учнів, підбадьорювати і скеровувати учнів у їхніх зусиллях [3].

Педагогіка емпурменту передбачає, що в процесі навчання першим етапом стають дії, які спричиняють занепокоєння і формують потребу в інформації щодо проблематики та шляхів її розв'язання. Дуже важливо починати саме з дій. Людина ефективно діє тільки тоді, коли бачить результат, або вірить в нього. Коли дитина розуміє, що може діяти, вона починає "непокоїтися" і дізнаватися [3].

Ефективна навчальна діяльність також покладена в основу популярного у вітчизняній освіті компетентнісного підходу. На думку експертів, компетентність виявляється в діяльності особистості в різних контекстах (наприклад, в соціально-економічному та політичному оточенні). [4: 22].

Діяльність людини, зокрема й засвоєння будь-яких знань, умінь і навичок, складається з конкретних дій, операцій, що їх виконує людина. Виконуючи ці дії, розмірковуючи над їх виконанням, усвідомлюючи потребу в них та оцінюючи їх важливість для себе або для суспільства, людина тим самим розвиває компетентність у тій чи іншій життєвій сфері [5: 18]. Якщо сфера життя, в якій людина відчуває себе здатною ефективно функціонувати (тобто компетентною), є достатньо широкою, йдеться про

ключові компетентності. Якщо ж компетентність поширюється на вузьку сферу, наприклад, у межах певної наукової дисципліни, то можна говорити про предметну чи галузеву компетентність.

За традиційного підходу дидактична тріада (ЗУН): знання – уміння – навички забезпечує набуття досвіду шляхом формування в учнів практичних умінь та навичок. За компетентнісного підходу досвід діяльності набуває нового значення: досвід діяльності є внутрішньою мотивацією особистості, готовністю до діяльності. Досвід діяльності набуває значення дидактичної одиниці. Таким чином, дидактична тріада доповнюється ще двома компонентами (рис. 1).

Рис. 1. Дидактичні одиниці за компетентнісного підходу до навчання.

Досвід діяльності – це знання та навички, які людина набуває в процесі соціалізації. Сюди також належать уміння, звички, цінності, соціальні установки тощо. Провідним у надбанні досвіду є соціальний чинник. Поряд із біологічними мотивами, які залежать від безпосереднього сприйняття середовища, виникають вищі, "духовні" мотиви та потреби, вищі форми поведінки, зумовлені здатністю абстрагуватися від безпосередніх впливів середовища.

У процесі засвоєння знань, навичок, умінь, культурних і національних цінностей, способів виробництва, всієї сукупності соціальних відносин людина виявляє активність, усвідомлює навколишній світ і себе в ньому. Через діяльність вона бере участь у різних системах зв'язків і відносин, певним чином впливаючи на них, стає творцем чогось нового. Однак людина сама стає об'єктом впливу всіх перелічених компонентів. Цей зворотний зв'язок має формулюючий характер: засвоюючи соціальний досвід, людина розвиває свою особистість. Отже, досвід стає специфічним психічним утворенням, яке об'єктивується у психіці й впливає на функціонування інших її підсистем. Це новоутворення особистості об'єктивується у створених нею предметах матеріальної та духовної культури, а також у вчинках.

Будь яка діяльність дитини здійснюється під впливом певних спонукань, які є рушієм її активності. Сукупність таких спонукань утворює мотиваційну сферу діяльності особистості. Не є винятком і сфера стійкого розвитку суспільства. Адже він можливий лише за активної діяльності. Є. Ільїн визначає мотив як складне психологічне утворення, яке має вибудовувати сам суб'єкт.

Перш ніж потреба спричинить дію, особистість переживає складний психологічний процес мотивації, який полягає в усвідомленні тією чи іншою мірою суб'єктивного й об'єктивного аспектів потреби й дії, спрямованої на її задоволення.

Мотивом може стати лише усвідомлена потреба й тільки в тому разі, якщо задоволення цієї конкретної потреби, багаторазово проходячи через етап мотивації, безпосередньо переходить у дію.

Отже, компетентнісний підхід та освіта для стійкого розвитку спонукають до зміни традиційної освіти на нову парадигму, яка в більшості досліджень та в педагогічній практиці пов'язується з гуманістичною діяльнісною парадигмою. Реалізація такого навчання передбачає зміни в навчальному процесі, що стосуються вчителів, учнів та управління освітою:

для вчителів – це перехід від передачі знань до створення умов для їх активного засвоєння та отримання практичного досвіду;

для учнів – це перехід від пасивного засвоєння знань до активного їх пошуку, практичного осмислення;

для керівництва навчальним закладом – це зміни у використанні ресурсів закладом, впровадження принципів сталості та демократизації в управлінні, налагодження діалогу із зацікавленими групами населення.

Усе це передбачає створення *освітнього середовища, де є можливість*: висловлювати та відстоювати власну точку зору; обирати та виконувати дії для стійкого розвитку; робити свідомий вибір між альтернативами; відповідати за свій вибір та прогнозувати його наслідки; слухати та розуміти інших; вчитися поважати демократичні рішення; розв'язувати конфлікти цивілізовано; вчитися домовлятися та взаємодіяти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Сущенко І. Освіта для стійкого розвитку в дії / Ігор Сущенко // Надихаємо на дію. Інформаційний бюллетень. – 2009. – № 4 (2). – С. 1–7.
2. Пометун О. Чи може навчання бути задоволенням? / Олена Пометун // Надихаємо на дію. Інформаційний бюллетень. – 2009. – № 3 (1). – С. 1–5.
3. Пометун О. І. Що таке емпайрмент-педагогіка? / Олена Пометун // Надихаємо на дію. Інформаційний бюллетень. – 2008. – № 1. – С. 10–12.
4. Овчарук О. Ключові компетентності : європейське бачення / О. Овчарук // Управління освітою. – 2003. – Серпень. – Спеціальний випуск. – С. 6–9.
5. Тараненко І. Г. Розвиток життєвої компетентності та соціальної інтеграції : досвід європейських країн / І. Тараненко ; [під ред. Н. Софій] // Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство : наук.-метод. збірник ; Всеукраїнський фонд "Крок за кроком" та ін. – К. : Контекст, 2000. – С. 37–40.

Матеріал надійшов до редакції 17.05. 2011 р.

Смагина Т. М. Деятельность для устойчивого развития в контексте компетентностного подхода.

В статье изложены основные положения образования для устойчивого развития. Освещена деятельностная составляющая педагогики вдохновения на действие. На основе анализа принципов компетентностного обучения и образования для устойчивого развития сформулированы рекомендации к улучшению учебного процесса на основе педагогики емпайрмента.

Smagina T. N. Activity for the Stable Development in the Context of Competent Approach.

The article has presented the main principles of education for the stable development. The active component of pedagogy of inspiration on the action has been considered. On the basis of competent training and education principles analysis for the stable development recommendations on the improvement of the teaching process on the basis of pedagogy of empowerment are formulated.